

OFFICIAL PRESS RELEASE

6 'Okatopa 2017

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'a e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' hili 'enau fakataha he 'aho 3 'o 'Okatopa 2017, ke kei hokohoko atu ai pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ne faka'ai'ai mo pātoloaki 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika 'a e fonua'.

- Ke kei hoko atu pē hono ta'etotongi ha tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikē' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy);
- Ke 'oua 'e toe mā'ulalo hifo he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tukuatu 'e he ngaahi pangikē 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio);
- Ke kei tauhi pē 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale, 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit) 'i he peseti 'e 10; pea
- Ke tu'uma'u pē 'a e faka'amu ki he hikihiki e totongi 'o e ngaahi koloa' 'i he peseti 'e 5%.

Na'e fakahā 'e he Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, na'e fetō'aki 'a e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua'. Neongo na'e holo 'a hono uta atu e ngoue ki muli', kā na'e pehē 'e he kau ngoue fakalotofonua' na'e lelei ange 'a e fua 'o e ngoue 'i he lolotonga 'o e māhina' 'i hono fakahoa ki he māhina ko Sune'. Na'e toe tokoni foki mo e lahi ange 'a e nō ki he ngoue' ki he tupu 'i he sekitoa ngoue'. 'Oku hokohoko atu ai pē 'a e tupu 'a e ngaahi ngāue 'i he sekitoa 'o e fakatupu koloa' (secondary sector) 'o hā mai 'i he tupu 'i he nō langa fale taautaha pea mo e nō langa 'a e ngaahi pisinisi' 'i he lolotonga 'o e māhina'. Ko e tupu ko 'eni' 'oku tokoni ia ki he tupu 'a e sekitoa langa'. 'I he sekitoa ki he ngaahi ngāue' (tertiary sector), na'e holo 'a e tokolahi 'o e tu'uta mai ki Tonga ni mei tu'apule'anga' 'aki 'a e peseti 'e 3.0. Na'e holo mo e lesisita 'o e salote misini na'e hū mai mei muli' 'aki 'a e me'alele 'e 21 (peseti 'e 7.0). Kaekehe, na'e kake 'a e lahi 'o e ngaahi koniteina na'e lesisita' 'aki 'a e peseti 'e 12.3 'o makatu'unga mei he toe lahi ange 'a e ngaahi koniteina 'oku fakataumu'a ki he pisinisi', 'a ia ne tupu 'aki 'a e koniteina 'e 297. 'Oku hā mahino mei heni 'a e longomo'ui 'a e sekitoa fefakatau'aki (trade sector) 'i he lolotonga 'o e māhina', kae'uma'ā 'ene kaunga lelei ki he sekitoa fefononga'aki (transportation sector).

'Oku kei 'i he tu'unga lelei 'aupito 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'o makatu'unga mei he tu'unga fakafiemālie 'a 'enau tu'unga tupu' (profitability) pea pehē ki he kei 'i he tu'unga mā'ulalo ai pē 'a e ngaahi nō 'oku palopalema'. Na'e hokohoko atu ai pē 'a e holo 'a e pa'anga ngāue (liquidity) 'a e ngaahi pangikē ki he \$278.4 miliona 'i Siulai. 'Oku makatu'unga eni mei hono tufaki atu 'a e ngaahi pa'anga fo'ou ki he ngaahi pangikē 'i he lolotonga 'a hono kātoanga' 'i 'a e 'aho 'alo' 'o e Tama Tu'i' pea mo e ngaahi kātoanga kehekehe pē na'e fakahoko 'i Siulai. 'Oku fenāpasi eni pea mo e ngāue 'a e Pangikē Pule' ke tuku atu ha ngaahi pa'anga nouti (notes) 'oku 'i ha tu'unga lelei. Na'e hiki si'i 'a e lahi 'o e ngaahi nō 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio) mei he peseti 'e 75.4 'i he māhina kuo'osi' ki he peseti 'e 76.3 'i Siulai. Na'e makatu'unga eni mei he tupu peseti 'e 0.6 'a e ngaahi nō 'o fakahoa ki he tupu peseti 'e 0.5 'i he ngaahi fakahū pa'anga'. 'Oku kei mā'ulalo pē 'eni' 'i he tu'unga kuo tu'utu'uni 'e he Pangikē Pule' ke a'usia 'e he ngaahi pangikē, 'a ia ko e peseti 'e 80. 'Oku hā mahino mei heni 'a e kei 'i ai pē 'a e faingamālie ke toe fakalahi 'a e ngaahi nō ke tuku atu 'e he ngaahi pangikē. Na'e holo si'i 'a e hulu 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) ki he peseti 'e 5.7, tupu mei he hiki hake 'a e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he fakahū pa'anga' (weighted average deposit rate) 'i hono fakahoa ki he tupu 'i he 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō (weighted average lending rate).

Na'e hiki hake 'a e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) 'aki 'a e \$1.1 miliona ki he \$408.9 miliona 'i Siulai 2017, makatu'unga mei he hulu 'i he palanisi 'o e fehū'aki pa'anga mo muli'. 'Oku fe'unga 'a e tu'unga lolotonga 'o e pa'anga talifaki' pea mo e māhina 'e 7.4 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli'. 'Oku kei ma'olunga pē eni 'i he tu'unga mā'ulalo taha 'oku fiema'u 'e he Pangikē Pule', 'a ia ko e māhina 'e 3 ki he 4 'o e koloa mo e ngaahi ngāue hū mai mei muli'.

¹ Na'e fakahoko 'a e liliu ki he founa hono fika'eni', ke fakakau 'a hono hū mai 'a e koloa' pea mo e ngaahi ngāue mei muli'. Ko e founa ne ngāue'aki 'i he ngaahi lipooti kimu'a' ne fakakau pē 'a hono hū mai 'a e koloa' 'ata'atā pē

Na'e holo 'a e hikihiki 'i he totongi koloa fakata'u' ki he peseti 'e 7.1 'i Siulai. Ko e holo eni mei he tu'unga ma'olunga ko e peseti 'e 10.3 'i he māhina kuo'osi', 'a ia ko e tu'unga ma'olunga ia kuo a'u ki ai talu mei Sepitema 2013. 'Oku ha heni 'a e kamata ke faka'osi'osi atu e hiki lahi 'a e ngaahi totongi' talu mei hono kamata ngaue'aki 'o e ngaahi totongi tute fo'ou ne fakahoko 'i Siulai 2016. Na'e hiki hake 'a e totongi 'o e ngaahi koloa hū mai mei muli' 'i he faka'osinga 'o e ta'u' 'aki 'a e peseti 'e 7.4, 'o tokoni peseti 'e 4.2 ki he hikihiki 'i he totongi koloa fakata'u'. Na'e hiki hake foki mo e totongi koloa fakata'u fakalotofonua' 'aki 'a e peseti 'e 6.7 makatu'unga mei he lahi e fetō'aki 'i he totongi 'o e koloa me'akai fakalotofonua', hiki e totongi 'o e 'uhila', pea mo e si'isi'i ange 'a e lahi 'o e kava-Tonga'.

'Oku kei fakafuofua pē 'e he Pangikē Pulé 'e mālohi 'a e tupu faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i he kaha'u'. Ko e pa'anga talifaki 'i muli' 'oku fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga fakafiēmālie pē. 'Oku makatu'unga eni mei he fakafuofua 'e kei 'i he tu'unga mā'olunga ai pē 'a e ngaahi talafi pa'anga mei muli' pea pehē ki he pa'anga tokoni mei he ngaahi hoa ngāue langa fakalalakaká, neongo 'e ala uesia 'a e fakafuofua ko 'eni mei he fakafuofua 'e toe lahi ange mo e totongi 'o e koloa hū mai mei muli'. 'Oku toe fakafuofua 'e kei hokohoko atu ai pē 'a e hikihiki 'i he totongi koloa 'i he kaha'u vave maí, 'o makatu'unga mei he ngaahi totongi tute fo'ou ne fakahoko 'i Siulai 2016 pea mo Siulai 2017, pea ke toki holo ki he tu'unga fe'unga ko e pēseti 'e 5 'i he fakafuofua 'a e Pangikē Pulé (reference rate) 'i 'Aokosi 2017. Ka neongo ia 'oku malava ke uesia 'a e ngaahi fakafuofua ko 'eni mei he feliliuaki 'o e 'ea', pea mo ha toe ma'olunga ange 'a e totongi koloa hū mai mei muli.

Na'e aofangatuku 'e he Kovana', 'e kei hokohoko atu ai pē 'a e tokanga 'a e Pangikē Pulé ki hono siofi mo muimui'i ofi e ngaahi fakalalakaka faka'ekonōmika fakalotofonua' mo tu'apule'angá, mo tu'u mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'angá 'o ka fiema'u, ke tauhi e ma'uma'uluta 'a e tu'unga fakapa'angá pea mo langa hake ha sisitemi fakapa'anga 'oku malu mo lelei pea mo fakapapau'i 'e 'ikai ke toe kaunga kovi 'a e ngaahi fakalalakaka 'oku hoko' ki he tupu faka'ekonomika 'oku ma'uma'uluta mo tolonga.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Va'a 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Meili 'Elekitolōnika: nrbt@reservebank.to